

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 ได้กำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร และเนื้อหาสาระไว้อย่างกว้างขวาง ด้วยต้องการมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วิชาการต่างๆ อย่างมากมาย ซึ่งเนื้อหาสาระของวิชาต่าง ๆ เหล่านั้น ส่วนมากล้วนเป็นหลักการทฤษฎีทั่วไป เพื่อประสงค์ให้ผู้เรียนทั่วทั้งประเทศได้เรียนรู้เหมือนกันในระดับเดียวกันหมด ด้วยลักษณะเช่นนี้ จึงเป็นเหตุให้กระบวนการเรียนการสอนมุ่งไปที่เนื้อหาสาระที่เน้นทฤษฎีเป็นสำคัญ การเรียนของผู้เรียนจึงไม่สัมพันธ์กับชีวิตประจำวันหรือ สภาพเศรษฐกิจและสังคมของแต่ละท้องถิ่นน้อยมาก อีกทั้งยังไม่ได้ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักคิด รู้จักแก้ปัญหา รู้จักพัฒนา มีทักษะในการทำงาน และมีค่านิยมที่ดีงาม (วิชาการ, กรม 2533:2-3)

จากการศึกษาติดตามผลของการใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 ซึ่งได้จากรายงานการประชุมสัมมนา (วิชาการ, กรม 2530:25) พบว่า นักเรียนไม่รู้อาจจะนำ วิชาการต่าง ๆ ที่เรียนมาไปใช้พัฒนาชีวิตได้อย่างไร วิชาที่เรียนมีมาก รู้มาก แต่ไม่สามารถ นำความรู้มาสัมพันธ์กันและใช้ในการพัฒนาชีวิตได้ เพราะขาดความสามารถในการจัดการและ จากรายงานการวิจัย ผลของการใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (วิชาการ, กรม 2532:91) ได้ข้อสรุปว่านักเรียนมีความรู้ไม่เพียงพอในการดำรงชีวิต นักเรียนยังไม่ สามารถค้นพบและพัฒนาตนเองได้ ยังไม่เข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ชุมชน และสังคมดีพอ ไม่ สามารถนำความรู้ไปใช้ปฏิบัติได้จริง

เมื่อได้มีการตรวจสอบคุณภาพของนักเรียนที่เรียนจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ระหว่างปีการศึกษา 2527 จนถึงปีการศึกษา 2533 แล้ว ได้ข้อสรุปที่น่าศึกษา คือ

1. นักเรียนส่วนใหญ่มีความจำเกี่ยวกับข้อมูลต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง ในจำนวนแบบ วัตที่เน้นเรื่องข้อมูลและความจำ นักเรียนสามารถทำได้ถึงร้อยละ 80 ขึ้นไป อย่างน้อยอยู่ใน ช่วงประมาณร้อยละ 50 ถึง 70 นักเรียนแสดงความสามารถจดจำข้อมูลต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

2. นักเรียนส่วนใหญ่มีความสามารถเกี่ยวกับการนำความรู้ ความจำ ไปใช้ในการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน และตัดแปลงความรู้เหล่านี้ไปใช้ รวมทั้งการคิดแบบต่างๆ อยู่ในระดับร้อยละ 20 ถึง 40 โดยเฉพาะในวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ นักเรียนมีความสามารถเฉลี่ยเมื่อรวมภาคความรู้ ความจำแล้ว เพียงร้อยละ 40 ถึง 50 เท่านั้น

3. นักเรียนส่วนใหญ่ แสดงความสนใจและเน้นการเลือกปฏิบัติในงานที่ส่งผลต่อตนเอง ได้ประโยชน์ต่อตนเองเป็นส่วนใหญ่ มีความตระหนักในผลที่จะเกิดต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมน้อยมาก เรื่องใดก็ตามที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ของตนเอง นักเรียนจะเร่งรีบร่วมดำเนินการ แต่เรื่องใดที่จะเกิดผลต่อสังคมโดยส่วนรวม โกลตัวกลับให้ความสนใจน้อย (วิชาการ ,กรม 2533:2-3)

โกวิท ประวาลนฤกษ์ (2534:3-4) กล่าวถึงสาเหตุสำคัญของปัญหาดังกล่าวว่ามาจากมูลเหตุของการกำหนดเป้าหมายของการศึกษา เป็นการกำหนดที่ติดอยู่กับความสามารถเฉพาะวิชา มิได้เน้นเลยไปถึงการนำความรู้ไปใช้ ส่วนการสอนของครูก็สอนโดยมุ่งเน้นเนื้อหาวิชามากกว่าการพัฒนานักเรียน เพราะครูไม่ได้รับการฝึกฝนในเทคนิคการสอนเพื่อพัฒนาคน ครูจึงเน้นแต่เนื้อหาเฉพาะเรื่องมากกว่าจะฝึกฝนกระบวนการต่างๆ ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาคุณภาพของมนุษย์ เป็นสำคัญ

จากข้อมูลดังกล่าวมาเป็นลำดับนี้ จะเห็นได้ว่าการจัดการศึกษาในหลักสูตรที่ผ่านมา ยังไม่บรรลุเป้าหมายในด้านกาทำให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาตนเอง ซึ่งมีสาเหตุมาจากการจัดการเรียนการสอนที่ยังยึดครูเป็นศูนย์กลางและสอนโดยเน้นเนื้อหา ยังไม่ได้เน้นกระบวนการ ซึ่งจะให้ผู้เรียนสามารถนำกระบวนการนั้นไปใช้พัฒนาตนเองได้

จากจุดหมายของหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 และผลการตรวจสอบคุณภาพของนักเรียน และวิธีการสอนของครู พบว่าน่าเป็นห่วงอย่างยิ่งต่อบุคลากรที่จะเป็นกำลังของชาติในอนาคต ในขณะที่ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสภาพเศรษฐกิจ สังคม และความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ประกอบกับในปี 2531 กรมวิชาการได้แต่งตั้งคณะกรรมการประเมินผลหลักสูตร เพื่อวิจัยสังเคราะห์กระบวนการหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2531 ผลการวิจัยพบว่า ในการใช้หลักสูตรโรงเรียนยังไม่ได้จัดวิชาเลือกตามความถนัดและความสนใจของนักเรียน โรงเรียนไม่สามารถจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการบริหารหลักสูตร และจัดสิ่งอำนวยความสะดวกในการเรียนการสอนยังไม่ครบถ้วน ในการจัดการเรียนการสอนครูเน้นเนื้อหามากกว่ากระบวนการและการสอนซ่อมเสริมไม่ได้ผล ส่วนผลการใช้หลักสูตร

พบว่านักเรียนมีความรู้และทักษะพื้นฐานยังไม่เพียงพอในการดำรงชีวิต มีความบกพร่องในเรื่อง การมีค่านิยมและจริยธรรมที่พึงประสงค์ ตลอดจนยังไม่สามารถเฝ้าหาความรู้อย่างมีหลักการให้ ทันสมัยอยู่เสมอ (วิชาการ, กรม 2532 : บทคัดย่อ)

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น กรมวิชาการได้แต่งตั้งคณะทำงานปรับปรุงหลักสูตร เมื่อ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2531 โดยคณะดังกล่าวได้ปรับปรุงจุดหมาย หลักการ โครงสร้าง และ ความต่อเนื่องของหลักสูตรและได้ประกาศใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2533

การปรับปรุงหลักสูตรครั้งนี้จึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาผู้เรียน 3 ด้าน คือด้านสติปัญญา พัฒนาให้เจริญงอกงาม เพื่อเป็นพื้นฐานในการรับความรู้ต่อไปโดยไม่หยุดยั้ง และสามารถนำ ความรู้ไปใช้ได้ ด้านลักษณะนิสัย พัฒนาให้เป็นพลเมืองดีของชาติและสังคม และด้านคุณลักษณะ ที่จำเป็นสำหรับการประกอบอาชีพ พัฒนาให้ประกอบอาชีพได้ประสบผลสำเร็จ ซึ่งการพัฒนา ดังกล่าว เป็นการพัฒนาทักษะพื้นฐานของการดำรงชีวิต (วิชาการ, กรม 2533 : บทนำ)

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น ฉบับปรับปรุงจึงมีหลักการ ดังนี้

1. มุ่งให้ผู้เรียนได้ค้นพบความสามารถ ความถนัด และความสนใจของตนเอง
2. เป็นการศึกษาทั่วไปเพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการประกอบสัมมาชีพหรือการศึกษาต่อ
3. มุ่งสนองความต้องการของท้องถิ่นและประเทศชาติ

(วิชาการ, กรม 2533:1)

สำหรับโครงสร้างของหลักสูตร ฉบับปรับปรุง (พ.ศ. 2533) ได้จัดให้สอดคล้องกับ หลักการและจุดมุ่งหมาย โดยแบ่งเนื้อหาวิชาออกเป็น 5 กลุ่มวิชาด้วยกัน คือ กลุ่มภาษา กลุ่ม วิทยาศาสตร์ และคณิตศาสตร์ กลุ่มสังคมศึกษา กลุ่มพัฒนาบุคคลิกภาพ และกลุ่มการทำงานพื้นฐาน และอาชีพ (วิชาการ, กรม 2533:4) ซึ่งในแต่ละกลุ่มวิชาประกอบด้วยส่วนที่เป็นวิชาบังคับแกน วิชาบังคับเลือก และวิชาเลือกเสรี โดยมีจุดเน้นในแต่ละส่วนต่างกัน ดังนี้

วิชาบังคับแกน เป็นวิชาที่สอดคล้องกับชีวิตและสังคม

วิชาบังคับเลือก เป็นวิชาที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น

วิชาเลือกเสรี เป็นวิชาที่นักเรียนเลือกเรียนตามความสนใจ

(กรมวิชาการ 2532:13)

หลักสูตรฉบับปรับปรุง ได้จัดให้ศิลปศึกษาเป็นวิชาหนึ่งในกลุ่มพัฒนาบุคคลิกภาพ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนเกิดความรักในศิลปะมีความนิยมชมชื่น ความซาบซึ้งในความงาม ความมีคุณค่าในทางจิตใจ และมุ่งส่งเสริมให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ โดยแสดงออกในทางที่ดีงาม อันจะเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม (พจนอม แก้วกำเนิด 2533: 33-34)

ศิลปศึกษาในหลักสูตรฉบับปรับปรุง (พ.ศ. 2533)

หลักสูตรฉบับปรับปรุงได้จัดให้ศิลปศึกษาเป็นวิชาบังคับแกน 6 รายวิชา และวิชาเลือกเสรี 39 รายวิชา

วิชาบังคับแกนของศิลปศึกษา คือวิชาศิลปะกับชีวิต ที่นักเรียนทุกคนจะต้องเรียนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 มีทั้งหมด 6 รายวิชา คิดเป็น 3 หน่วยการเรียนรู้ กำหนดให้เรียนสัปดาห์ละ 1 คาบ ซึ่งทั้ง 6 รายวิชาประกอบด้วยเนื้อหา 3 ด้าน คือ ทศศิลป์ ดนตรี และนาฏศิลป์

ส่วนวิชาเลือกเสรี มีทั้งหมด 39 รายวิชา แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มทศศิลป์ 19 รายวิชา กลุ่มดนตรี 14 รายวิชา และกลุ่มนาฏศิลป์ 6 รายวิชา

สาระสำคัญของจุดประสงค์วิชาศิลปะกับชีวิต เฉพาะด้านทศศิลป์ ทั้ง 6 รายวิชานั้น สลักพันธ์ ศรีบุรี (2534: 4-5) ได้ให้ข้อสังเกตไว้ว่า "ศิลปะกับชีวิต 1-2" จุดประสงค์สำคัญที่เน้น คือความรู้ ความเข้าใจพื้นฐานทางด้านทศศิลป์ (visual art) ควบคู่ไปกับสุนทรียศาสตร์ (aesthetic art) เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความชื่นชม เห็นคุณค่าของศิลปะและความงาม ส่วนใน "ศิลปะกับชีวิต 3-4" มีจุดประสงค์มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจในด้านศิลปะประยุกต์ (applied art) ควบคู่ไปกับศิลปะวิจารณ์ (art criticism) ได้อย่างเหมาะสม เพื่อให้ผู้เรียนสามารถแสดงออกทางศิลปะและวิจารณ์ศิลปะได้ และใน "ศิลปะกับชีวิต 5-6" จุดประสงค์ที่มุ่งหวังคือ ให้ผู้เรียนมีความชื่นชมและซาบซึ้งในศิลปะ ซึ่งเป็นขั้นของการนำศิลปะไปใช้ในชีวิตประจำวันอย่างเห็นคุณค่าหรือศิลปะนิยม (art appreciation) เป็นการนำศิลปะไปสัมพันธ์กับชีวิต สังคม สิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ โดยการใช้ความงามและหลักองค์ประกอบศิลป์ เป็นสื่อของความเข้าใจ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

จุดประสงค์ของวิชาศิลปะกับชีวิตทั้ง 6 รายวิชา ได้กำหนดไว้อย่างต่อเนื่องกัน อันทำให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้และสร้างประสบการณ์ทางศิลปะ จนสามารถนำความรู้และประสบการณ์นั้นไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้ในระดับต่างๆกัน

การจัดกระบวนการเรียนการสอนในหลักสูตรฉบับปรับปรุง(พ.ศ.2533)

หลักสูตรฉบับปรับปรุง(พ.ศ.2533) มุ่งเน้นให้มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เป็นกระบวนการ เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น และสามารถนำกระบวนการต่างๆที่ได้เรียนรู้นี้ไปพัฒนาชีวิตและสังคมได้

วัลลภ กันทพันธ์ (2534:1-6) ได้กล่าวถึงการจัดการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการว่า เป็นการฝึกฝนผู้เรียนให้รู้จักใช้กระบวนการต่างๆโดยใช้เนื้อหาวิชาเป็นสื่อ ผู้เรียนจะรับรู้ได้มาก และรับรู้ได้ทันกับวิทยาการใหม่ๆ และพร้อมจะรับสถานการณ์ในปัจจุบันและอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

โกวิท ประวาลพฤษ์ (2534:6-7) ได้ให้ข้อสรุปว่า การสอนที่เน้นกระบวนการ จะช่วยพัฒนาลักษณะนิสัย 3 ประการ ให้ติดตัวผู้เรียนตลอดไป คือ

1. คิดอย่างมีระบบ
2. วางแผนอย่างมีเป้าหมาย
3. ปรับได้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง

การพัฒนาลักษณะนิสัยทั้ง 3 ประการดังกล่าว ประกอบด้วยความคิด ความรู้สึก การลงมือปฏิบัติด้วยเหตุผล และถ้านั้นเมื่ออุปสรรคอันมิได้คาดหมายก็สามารถปรับได้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ สามารถแก้ปัญหาด้วยวิธีการที่เหมาะสม และทำให้งานนั้นประสบผลสำเร็จได้ คุณภาพทั้ง 3 ประการ ได้รับการแปลความไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้เกิดนิสัยต่าง ๆ ในการพัฒนาขั้นตอนเหล่านี้สามารถกำหนดมาเป็นกระบวนการ เพื่อยึดให้ผู้เรียนปฏิบัติจนเป็นนิสัย กระบวนการนี้กรมวิชาการเรียกว่า "ทักษะกระบวนการ" จัดแบ่งออกเป็น 9 ขั้นตอน ดังนี้

1. ตระหนักในปัญหาและความจำเป็น
2. คิดวิเคราะห์วิจารณ์
3. สร้างทางเลือกอย่างหลากหลาย
4. ประเมินและเลือกทางเลือก
5. กำหนดและลำดับขั้นตอนการปฏิบัติ
6. ปฏิบัติด้วยความซื่อสัตย์
7. ประเมินระหว่างปฏิบัติ
8. ปรับปรุงให้ดีขึ้นอยู่เสมอ

9. ประเมินผลรวมเพื่อให้เกิดความภูมิใจ

ทักษะกระบวนการ เป็นชื่อเฉพาะ และมีความหมายว่าเป็นกระบวนการปฏิบัติหรือกระบวนการทำงานที่ครบขั้นตอน ตั้งแต่เริ่มแรกจนงานแล้วเสร็จอย่างดี มีคุณภาพน่าพอใจ (วิชาการ, กรม 2534:17)

การสอนศิลปศึกษาวิชาศิลปะกับชีวิตด้วยทักษะกระบวนการ

การจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะกับชีวิตด้วยทักษะกระบวนการนั้น สลักพันธ์ ศรีบุรี (2535:7-8) กล่าวว่า บทบาทการสอนของครูจะเปลี่ยนแปลงไปจากหลักสูตรเดิม กล่าวคือ เป็นการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยครูจะเป็นผู้จัดประสบการณ์ให้นักเรียน ไม่ได้สอนเนื้อหา ครูจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้ใช้ทักษะกระบวนการในการเรียนรู้เนื้อหาวิชาและวางแผนปฏิบัติงานศิลปะด้วยตนเอง ซึ่งประสบการณ์การเรียนรู้ที่ครูจัดให้นี้จะเชื่อมโยงสอดคล้องกับความจำเป็นในชีวิต ทำให้นักเรียนเป็นผู้คิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาเป็น ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ครูจึงมีบทบาทเป็นผู้วางแผน ควบคุมโปรแกรมการสอน ติดตามการใช้กระบวนการ และกำกับให้ผู้เรียนบรรลุผลตามแผนที่วางไว้ ส่วนการวัดและประเมินผลวิชาศิลปะกับชีวิตนั้น จุดประสงค์การเรียนการสอน มุ่งปลูกฝังให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าในวิชาศิลปะ เกิดความชื่นชมและรักที่จะเรียน การประเมินจึงไม่เน้นไปที่ผลงานเพียงอย่างเดียว แต่เน้นเจตคติด้วย ดังนั้นเทคนิควิธีการประเมินจึงต้องให้สอดคล้องกับความรู้ ความคิด เจตคติ และความสามารถในการทำงานที่เป็นกระบวนการ

เมื่อเปรียบเทียบการสอนตามปกติที่ครูเคยปฏิบัติกันมาในหลักสูตรเดิม กับการสอนด้วยทักษะกระบวนการในหลักสูตรฉบับปรับปรุง (พ.ศ.2533) จะเห็นถึงความแตกต่างกันดังนี้ (เลิศ อานันทนง 2525:89, สงบ ลักษณะ 2534:3)

<p>กิจกรรมการเรียนการสอนตามปกติ ในหลักสูตร พ.ศ.2521</p>	<p>กิจกรรมการเรียนการสอนด้วยทักษะกระบวนการ ในหลักสูตรฉบับปรับปรุง (พ.ศ.2533)</p>
<p>การเรียนการสอน</p> <ul style="list-style-type: none"> - เน้นการเรียนรู้ที่เกิดจากการถ่ายทอดข้อความรู้จากครูผู้สอน 	<p>การเรียนการสอน</p> <ul style="list-style-type: none"> - เน้นการเรียนรู้ที่เกิดจากการจัดสิ่งแวดล้อมที่อำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเพื่อการเรียนรู้
<p>กิจกรรมการสอน</p> <ul style="list-style-type: none"> - เน้นเนื้อหาความรู้ โดยมีครูเป็นผู้ให้ความรู้ใหม่ - ครูกำหนดกิจกรรมให้นักเรียนเป็นผู้ปฏิบัติ 	<p>กิจกรรมการสอน</p> <ul style="list-style-type: none"> - นักเรียนเป็นผู้ทำกิจกรรมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีครูเป็นผู้อำนวยความสะดวก <p>ตัวความรู้ คือผลพลอยได้จากการทำกิจกรรม</p> <ul style="list-style-type: none"> - ระหว่างทำกิจกรรม ผู้เรียนจะได้รับผลการพัฒนาตนเองทางความคิด การปฏิบัติ การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกัน การวางแผนจัดการและวิธีการต่างๆ ที่เรียกว่า เรียนรู้ด้วยวิธีการหาความรู้ (learn how to learn) ที่มีค่ามากกว่าตัวความรู้
<p>การวัดและประเมินผล</p> <ul style="list-style-type: none"> - ความเชี่ยวชาญทางศิลปะ และทักษะเฉพาะด้าน - ผลสำเร็จของงาน - ครูเป็นผู้ประเมิน - ผลการประเมินเป็นไปเพื่อตัดสินมากกว่าปรับปรุงหรือพัฒนา 	<p>การวัดและประเมินผล</p> <ul style="list-style-type: none"> - ให้ความสำคัญกับกระบวนการทำงานมากกว่าผลสำเร็จของงาน - ครอบคลุมพฤติกรรมด้านความรู้ ความคิด เจตคติ ค่านิยม - ผู้เรียนได้ประเมินผลตนเอง รับรู้การพัฒนาและความต้องการของตน - ครูและนักเรียนประเมินผลร่วมกัน

จะเห็นได้ว่าการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยทักษะกระบวนการนั้น เป็นการสอนที่มีผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาคุณสมบัติในด้านการคิด การแก้ปัญหา และการปฏิบัติ ที่นำไปสู่ความเจริญงอกงามทั้ง 3 ด้าน คือพุทธิสัย ทักษะพิสัย และจิตพิสัย

การสอนศิลปศึกษาจะประสบผลสำเร็จได้ตามเป้าหมายของหลักสูตร เมื่อครูผู้สอนสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการประเมินผลให้ตรงจุดประสงค์ตามที่หลักสูตรกำหนด แต่ปรากฏว่าการสอนศิลปศึกษาในหลักสูตรเก่าที่ผ่านมา ประสบปัญหาต่างๆอุปสรรคได้โดยสังเขปดังนี้

1. ปัญหาเกี่ยวกับหลักสูตร หลักสูตรฉบับปรับปรุง (พ.ศ.2533) มีความคิดต่างไปจากเดิม กล่าวคือเน้นการเรียนรู้และการปฏิบัติทางศิลปะที่เข้ากับชีวิตจริงหรือชีวิตประจำวันของผู้เรียน โดยรวมทัศนศิลป์ ดนตรี และนาฏศิลป์เข้าเป็นวิชาเดียวกัน ทำให้เกิดปัญหาในการเรียนการสอนหลายประการ ที่สำคัญ ๆ ได้แก่ การรวมศิลปศึกษาทั้ง 3 ด้านเข้าเป็นวิชาเดียวกันนั้น หลักสูตรและแบบเรียนยังคงเสนอเนื้อหาที่แยกจากกัน และมีกำหนดแนวทางปฏิบัติให้เห็นว่าสามารถนำมาสอนร่วมกันได้ ในการปฏิบัติการสอนศิลปศึกษาทั้ง 3 สาขา จึงยังคงมีการนำเสนอและมีการเรียนการสอนที่แยกจากกัน ครูผู้สอนจึงเกิดความสับสนไม่แน่ใจว่าการปฏิบัติของตนสอดคล้องกับจุดประสงค์ของหลักสูตรหรือไม่ อนึ่งหลักสูตรยังคงเน้นเนื้อหาและการปฏิบัติเช่นเดียวกับหลักสูตรเดิม ในขณะที่ลดเวลาเรียนลง 1 หน่วยการเรียน จึงเกิดปัญหาเรื่องเวลาเรียนไม่พอนอกจากนั้นการประเมินผลซึ่งคาดหวังให้ครูประเมินเจตคติ พฤติกรรม การแสดงออกและผลงานก็ยังไม่เป็นที่เข้าใจและปฏิบัติกันแพร่หลายในกลุ่มครูผู้สอน (ณรุธิ์ สุทธิจิตต์ 2535 : 1-2)
2. ปัญหาเกี่ยวกับผู้บริหารโรงเรียน คุณภาพและคุณลักษณะของครูศิลปศึกษา ทำให้ผู้บริหารเกิดเจตคติที่ไม่ดีต่อครูศิลปศึกษา ผู้บริหารจึงไม่ให้ความสำคัญแก่วิชาศิลปศึกษาเท่าที่ควร
3. ปัญหาเกี่ยวกับครูผู้สอน ครูศิลปศึกษาไม่พยายามปรับวิธีสอนตามแนวทางของหลักสูตรที่ต้องอาศัยความเอาใจใส่ของครูและกระบวนการการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียน และครูผู้สอนไม่มีความรู้ตรงตามสาขาวิชาที่สอน (วิชาการ,กรม 2528:7) ครูขาดความรู้ ความเข้าใจหลักสูตร และยังไม่เข้าใจความหมาย ทิศทาง และวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ที่ต้องใช้เทคนิคการสอนหลายๆวิธี (วิชาการ,กรม 2530:46)
4. ปัญหาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน เนื่องจากผู้บริหารโรงเรียนไม่ให้ความสำคัญ

สำคัญแก่วิชาศิลปศึกษาเท่าที่ควร จึงมีส่วนทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ในการจัดการเรียนการสอน ผู้บริหารไม่สนับสนุนและส่งเสริมครุศิลปศึกษาให้เข้าอบรมทางด้านวิชาการ และวิธีการสอนแบบใหม่ๆ เพื่อนำมาใช้ภายในโรงเรียน งบประมาณของโรงเรียนที่จัดให้กับหมวดวิชาศิลปศึกษามีน้อยมาก เนื่องจากเห็นว่าเป็นวิชาที่ไม่สำคัญ ครุศิลปศึกษาจึงขาดความกระตือรือร้นและขาดกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ หนังสือประกอบการเรียนการสอนยังมีน้อยและไม่สมบูรณ์บางตอนของเนื้อหายังไม่ถูกต้อง และผู้เรียนยังไม่เข้าใจจุดประสงค์ของวิชาศิลปศึกษาอย่างถ่องแท้ ส่วนใหญ่คิดว่าการเรียนศิลปะ คือการมุ่งสู่ความเป็นศิลปินที่ต้องอาศัยพรสวรรค์ ทำให้ผู้เรียนไม่อยากเรียน จึงขาดความร่วมมือกันระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน

5. ปัญหาเกี่ยวกับการวัดและประเมินผล ครุศิลปศึกษาขาดความรู้ ความเข้าใจ ระเบียบการประเมินผล ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น และครุศิลปศึกษาวัดและประเมินผล โดยไม่ได้คำนึงถึงพัฒนาการของผู้เรียนเป็นสำคัญ (วิชาการ, กรม: 2528)

จะเห็นได้ว่าปัญหาการสอนศิลปศึกษามีอยู่ในทุกด้าน ทั้งด้านหลักสูตร ผู้บริหาร ครู การจัดการเรียนการสอน รวมทั้งการวัดและประเมินผล การแก้ปัญหาเหล่านี้ต้องแก้ที่สาเหตุ กล่าวคือ วัดจุดประสงค์ของหลักสูตรต้องสามารถดำเนินการปฏิบัติให้บรรลุได้ ผู้บริหารต้องเกื้อหนุนส่งเสริมให้ครูได้เข้าใจหลักสูตรอย่างถ่องแท้ และได้พัฒนาความรู้ ความสามารถในการจัดการเรียนการสอนรวมทั้งการวัดและประเมินผล เพื่อให้นักเรียนได้ประโยชน์บรรลุตามจุดมุ่งหมายที่ควรจะเป็น อีกทั้งครูต้องสนใจฝึกฝนที่จะทำความเข้าใจ และเพิ่มประสิทธิภาพของการทำงานในอาชีพของตน ต้องสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และวัดผลนักเรียนได้ตรงตามเป้าหมายที่หลักสูตรกำหนด ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ครูผู้สอน ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องจะได้ให้ความสำคัญและเอาใจใส่เป็นพิเศษในการที่จะร่วมกันพัฒนาและปรับปรุงการเรียนการสอนศิลปศึกษาให้มีความเหมาะสมกับจุดประสงค์ของหลักสูตร และจุดประสงค์ของวิชาศิลปศึกษาเอง โดยคำนึงถึงสภาพปัจจุบันอยู่ตลอดเวลา หน้าที่ของครุศิลปศึกษาจึงอยู่ที่การจัดการเรียนการสอน ที่ทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้หรือเกิดพฤติกรรมอันพึงประสงค์ตามที่หลักสูตรต้องการ

การจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะกับชีวิตในโรงเรียน

การสอนศิลปศึกษาวิชาศิลปะกับชีวิต หลักสูตรมีแนวคิดต้องการให้ผู้สอนบูรณาการวิชาทัศนศิลป์ ดนตรี และนาฏศิลป์ เข้าด้วยกันโดยหลักสูตรมิได้กำหนดแนวทางปฏิบัติที่เด่นชัดและยังคง

เสนอเนื้อหาที่แยกกันระหว่าง ทศศิลป์ ดนตรี และนาฏศิลป์ (ในภาคผนวก) หนังสือประกอบการเรียนการสอนก็มีได้ให้แนวคิดหรือแนวปฏิบัติที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของวิชาศิลปะ ซึ่งโดยแท้จริงแล้วธรรมชาติของวิชามีความต่างกันทั้งวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ ตลอดจนสถานที่ที่ใช้ในการปฏิบัติกิจกรรม ศิลปะแต่ละแขนงจึงมีความเฉพาะเป็นของตน ดังนั้นในการปฏิบัติจริง ครูผู้สอนจึงแบ่งเวลาออกเป็นส่วนๆ และแยกกันสอนเป็นวิชาระหว่าง ทศศิลป์ ดนตรี และนาฏศิลป์ ทั้งนี้เพราะผู้สอนก็มีความถนัดเฉพาะสาขาใดสาขาหนึ่ง เช่นกัน (ณรุธิ์ สุทธิจิตต์ 2535:1-2, ประเทศ สุขสถิตย์ 2535 :109-113 , สลักพันธ์ ศรีบุรี 2535:9)

เหตุผลอ้างอิงที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ เมื่อได้ร่วมแผนการสอนที่ครูใช้สอนในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาและในโรงเรียนสังกัดคณะกรรมการการศึกษาเอกชนแล้ว พบว่าครูแบ่งเวলাกันสอนเป็นวิชาโดยแขนงทศศิลป์ครูจัดเตรียมแผนการสอนอยู่ระหว่าง 6-8 คาบใน 1 ภาคเรียน ส่วนชื่อเรื่องที่ครูใช้ในแผนการสอน ส่วนใหญ่นำมาจากคำอธิบายรายวิชาและจากหนังสือแบบเรียน (ในภาคผนวก)

ชื่อเรื่องที่ครูใช้ในการจัดทำแผนการสอน ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 สรุปได้ดังนี้

รหัสวิชา 203 รายวิชา ศิลปะกับชีวิต 3

ลำดับที่	เรื่อง	การเรียนการสอน
1	การเขียนรูปตามประสบการณ์และจินตนาการ	ปฏิบัติการ
2	การปั้นรูปตามประสบการณ์	ปฏิบัติการ
3	การสร้างสรรค์งานศิลปะแบบ 2 มิติ	ปฏิบัติการ
4	การสร้างสรรค์งานศิลปะแบบ 3 มิติ	ปฏิบัติการ
5	การวิจารณ์ผลงานศิลปะ	ทฤษฎี
6	ศิลปะไทย	ปฏิบัติการ
7	ศิลปะสากล	ปฏิบัติการ

รหัสวิชา 204 รายวิชา ศิลปะกับชีวิต 4

ลำดับที่	เรื่อง	การเรียนการสอน
1	การออกแบบเบื้องต้น	ทฤษฎี
2	องค์ประกอบของการออกแบบ	ปฏิบัติการ
3	การออกแบบสิ่งพิมพ์	ปฏิบัติการ
4	การออกแบบสัญลักษณ์	ปฏิบัติการ
5	การออกแบบตัวอักษร	ปฏิบัติการ
6	การออกแบบโปสเตอร์	ปฏิบัติการ

จากตารางแผนการสอนที่นำมาเป็นข้อมูลจะเห็นว่า การเรียนการสอนมีทั้งด้านทฤษฎี และปฏิบัติ การสอนปฏิบัติในแผนการสอนครูสอนโดยมีผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ส่วนการสอนทฤษฎี สอนโดยมีครูเป็นศูนย์กลาง

การสอนวิชาศิลปะกับชีวิตให้บรรลุผลตามเป้าหมายของหลักสูตร ครูจึงมีภาระหน้าที่อันสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรมาสู่กระบวนการเรียนการสอนอย่างมีหลักการ ด้วยการจัดเตรียมแผนการสอนเป็นอย่างดี โดยการกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหาสาระ กิจกรรม วิธีสอนสื่อ การสอน และการวัดผลประเมินผลให้เป็นไปอย่างสอดคล้องเหมาะสม ก็จะช่วยให้การเรียนการสอนพัฒนาดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นสิ่งที่ทำให้การเรียนการสอนวิชานี้เป็นศิลปะกับชีวิตอย่างแท้จริง

การจัดเตรียมแผนการสอนวิชาศิลปะกับชีวิต นับว่ามีความสำคัญ และเป็นที่สนใจของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยทั่วไป ดังจะเห็นได้ว่าการประกาศใช้หลักสูตรทั่วประเทศในปีแรก (พ.ศ. 2534) กรมวิชาการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้จัดอบรม สัมมนาครูผู้สอนเกี่ยวกับการนำหลักสูตรไปใช้ การจัดทำแผนการสอน ซึ่งในวิชาศิลปะกับชีวิต 1-2 ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ได้มีแผนการสอนตัวอย่างสำหรับให้ครูได้ใช้เป็นแนวปฏิบัติกันอย่างหลากหลาย ส่วนวิชาศิลปะกับชีวิต

3-4 ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ยังไม่ปรากฏว่ามีหน่วยงานใดดำเนินการในเรื่องนี้

อย่างไรก็ดี การจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะกับชีวิตให้บรรลุผลตามเป้าหมายของหลักสูตร ก็มีอุปสรรคปัญหาหลายด้านดังได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งปัญหาส่วนใหญ่เกิดจากตัวครูในด้านความเข้าใจจุดประสงค์ของหลักสูตร ความสร้างสรรค์ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนรวมทั้งการวัดผลประเมินผลที่สอดคล้องกับจุดประสงค์ของหลักสูตร ปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาต่อเนื่องมาตั้งแต่ครั้งยังใช้หลักสูตรเก่า อนึ่งการนำทักษะกระบวนการมาใช้ในการเรียนการสอนตามหลักสูตรฉบับปรับปรุง ก็ยังไม่เป็นที่เข้าใจวิธีการได้แพร่หลายเพียงพอ แม้กรมวิชาการจะได้จัดอบรมครูจัดสัมมนา หรือแจกเอกสารเผยแพร่บ้างแล้วก็ตาม แต่จะทำได้ทั่วถึงก็เฉพาะในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษาเท่านั้น ส่วนโรงเรียนมัธยมในสังกัดคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ยังไม่ได้รับการเผยแพร่เท่าที่ควร และการจัดอบรมหรือสัมมนาแต่ละครั้งรับครูได้จำนวนจำกัด สำหรับการแจกเอกสารเผยแพร่ง่ายๆย่อมขาดการปฏิสัมพันธ์ให้เกิดความเข้าใจตรงกัน และขาดการติดตามผลที่ใกล้ชิด จึงทำให้ไม่เห็นผลอันเป็นภาพรวมที่เกิดจากการเผยแพร่ดังกล่าว ประกอบกับขณะนี้ยังไม่มีผลงานวิจัยที่ศึกษาในเรื่องนี้โดยตรง จึงอาจนำมาซึ่งความไม่แน่ใจว่าทักษะกระบวนการ จะมีความเหมาะสมกับการสอนศิลปศึกษาเพียงใด

ด้วยเหตุที่ผู้วิจัยเป็นครูสอนศิลปศึกษาในระดับมัธยมศึกษา จึงใคร่จะศึกษาแนวทางในการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะกับชีวิตที่เน้นทักษะกระบวนการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร เนื่องจากเห็นว่าจะสามารถช่วยให้ครูได้เข้าใจตามไปด้วย ทั้งในด้านการเขียน หรือเตรียมแผนการสอน วิธีสอน การจัดกิจกรรม และการวัดผลประเมินผลให้ตรงตามเป้าหมายของหลักสูตร ซึ่งรายละเอียดของการเรียนการสอน ที่ประสานสัมพันธ์กันจากการอบรมหรือสัมมนาครูระยะสั้นไม่อาจนำเสนอได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกเรื่องที่จะศึกษาทดลองจากแผนการสอนที่ครูใช้สอนจริงตามที่เสนอไว้ข้างต้นรวม 2 เรื่อง โดยการสุ่มภาคฤดู 1 เรื่อง และสุ่มภาคปฏิบัติ 1 เรื่อง โดยจะศึกษาทดลองในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดคณะกรรมการการศึกษาเอกชน เพื่อผลการศึกษาค้างนี้จะได้เป็นประโยชน์ในโรงเรียนต่าง ๆ อย่างทั่วถึง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาผลของการสอนแบบทักษะกระบวนการ 9 ขั้น ซึ่งประกอบด้วย การตระหนัก ในปัญหาและความจำเป็น คิดวิเคราะห์วิจารณ์ สร้างทางเลือกอย่างหลากหลาย ประเมินและ เลือกทางเลือก กำหนดและลำดับขั้นตอนการปฏิบัติ ปฏิบัติด้วยความชื่นชม ประเมินระหว่างปฏิบัติ ปรับปรุงให้ดีขึ้นอยู่เสมอ และประเมินผลรวมเพื่อให้เกิดความภูมิใจ สำหรับวิชาศิลปะกับชีวิต ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ตามหลักสูตรฉบับปรับปรุง(พ.ศ.2533) ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดคณะกรรมการการศึกษาเอกชน กรุงเทพมหานคร

ขอบเขตของการวิจัย

1. เนื้อหาบทเรียนที่นำมาศึกษาผลของการสอนแบบทักษะกระบวนการในครั้งนี้ คือเนื้อหา ในรายวิชา ศ 203 ศิลปะกับชีวิต 3 เรื่อง "การวิจารณ์ผลงานศิลปะ" และในรายวิชา ศ 204 ศิลปะกับชีวิต 4 เรื่อง "การออกแบบสัญลักษณ์" เป็นเนื้อหาเฉพาะด้านทัศนศิลป์ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2
2. กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ของโรงเรียน กรุงเทพมหานครคริสเตียนวิทยาลัย ตั้งอยู่ที่ 35 ถ.ประมวญ แขวง สีลม เขต บางรัก กรุงเทพมหานคร ปีการศึกษา 2535 จำนวน 30 คน โดยการสุ่มอย่างง่ายจากนักเรียน 7 ห้อง

ข้อตกลงเบื้องต้น

ในการใช้กลุ่มตัวอย่างประชากร จากโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนมาเพื่อการศึกษา โดยเฉพาะวิชาศิลปะกับชีวิตครั้งนี้ ผู้วิจัยมีเหตุการณ์เลือกวิจัยกลุ่มประชากรนี้ คือ

โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนเป็นโรงเรียนเอกชนขนาดใหญ่พิเศษที่มีความพร้อมทางด้าน ศิลปะ และมีสภาพการจัดการเรียนการสอนที่คล้ายคลึงกับโรงเรียนมัธยมที่สังกัดคณะกรรมการ การศึกษาเอกชนโดยทั่วไป จึงสามารถเป็นตัวแทนของกลุ่มประชากรได้ และยังมีเหตุผลในเชิงอื่น ประกอบอีกหลายประการ คือ

1. ผู้บริหารให้การสนับสนุนด้านงบประมาณอย่างเพียงพอ มีห้องปฏิบัติการทางศิลปะ และส่งเสริมให้ครูเข้ารับการอบรมสัมมนา และทำโครงการศิลปะต่าง ๆ
2. ครูผู้สอนมีความเข้าใจ สนใจ ติดตามความเคลื่อนไหวของหลักสูตร และให้ความร่วมมือในการทดลองเป็นอย่างดี
3. นักเรียนมีทัศนคติที่ดีต่อวิชาศิลปะและครูผู้สอน
4. ผู้ปกครองให้การสนับสนุนจัดหาวัสดุ อุปกรณ์ในการเรียนให้ตามที่ต้องการ สถานะทางเศรษฐกิจของผู้ปกครองมีการกระจายตัวในทุกอาชีพ

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

การสอนแบบทักษะกระบวนการ หมายถึง ขั้นตอนต่างๆในการสอนที่จะนำมาใช้ร่วมกัน เป็นการสอนที่มุ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้เป็นหลัก ประกอบด้วย 9 ขั้นตอน ดังนี้

1. ตระหนักในปัญหาและความจำเป็น
2. คิดวิเคราะห์วิจารณ์
3. สร้างทางเลือกอย่างหลากหลาย
4. ประเมินและเลือกทางเลือก
5. กำหนดและลำดับขั้นตอนการปฏิบัติ
6. ปฏิบัติด้วยความซื่อสัตย์
7. ประเมินระหว่างปฏิบัติ
8. ปรับปรุงให้ดีขึ้นอยู่เสมอ
9. ประเมินผลรวมเพื่อให้เกิดความภูมิใจ

วิชาศิลปะกับชีวิต หมายถึง วิชาบังคับแกน ในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ประกอบด้วยเนื้อหา 3 ด้าน คือ ทัศนศิลป์ ดนตรี และ นาฏศิลป์ ที่นักเรียนทุกคนต้องเรียนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึง ปีที่ 3 มีทั้งหมด 6 รายวิชา คิดเป็น 3 หน่วยการเรียนรู้ กำหนดให้เรียนสัปดาห์ละ 1 คาบ

ประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัย

การวิจัยนี้มีความสำคัญต่อการสอนศิลปศึกษา วิชาศิลปะกับชีวิต ซึ่งเป็นวิชาบังคับแกน ในหลักสูตรฉบับปรับปรุง (พ.ศ. 2533) โดยคาดว่าผลจากการวิจัยจะอำนวยประโยชน์หลาย ประการ คือ

1. ทำให้ได้ต้นแบบแผนการสอนด้วยทักษะกระบวนการ แบบทดสอบและแบบประเมินผล สำหรับใช้สอนในวิชาศิลปะกับชีวิต
2. ทำให้ได้ทราบความคิดเห็นของนักเรียน ด้านประสิทธิผลของการเรียนรู้ที่เกิดจากการสอนแบบทักษะกระบวนการ
3. ผลของการวิจัยจะเป็นประโยชน์สำหรับ
 - 3.1 ครูศิลปศึกษา ผู้สอนรายวิชาศิลปะกับชีวิต ใช้เป็นแนวทางปรับปรุงการเรียน การสอนให้สอดคล้องกับหลักสูตร
 - 3.2 ผู้นิเทศการสอน หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษา วิชาศิลปะกับชีวิต ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ได้เพิ่มความสนใจและปรับปรุงการจัดการเรียน การสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
 - 3.3 กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำผลการวิจัย ไปเป็นแนวทางในการปรับปรุงหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น
 - 3.4 นักการศึกษาทั่วไป อาจใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยต่อไป